

УДК 82-7+930.2:94(477.438.41)''16''

Наталія Білоус

«МАСКАРАД ТВАРИН» У ЖАРТАХ І ПАРОДИЯХ ЛУЦЬКИХ КАНЦЕЛЯРИСТІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

Жарт – розвага (забава) – як для бідних, так і для заможних людей, був невід’ємною складовою повсякдення в Речі Посполитій XVII ст. Різні за характером смішні та дотепні історії, анекдоти, афоризми, гуморески переповідали під час товариських зустрічей на шляхетських дворах, на «бесідах» у корчмах та за інших подібних обставин. Частина цих історій відклалася у тогочасних пам’ятках – популярних «*silva rerum*», щоденниках, творах гумористичного характеру, а дещо у вигляді жартівливих або фіктивних записів потрапило до міських і гродських книг.

Про масштаб цього явища, як зазначає польський дослідник Павел Клінт у статті «Світ навпаки», може свідчити той факт, що жартівниками у значній кількості виявилися пересічні канцеляристи, які під час виконання своїх обов’язків – вписування чи переписування урядових або приватних актів до судових книг – виявляли свої художні, літературні, зрештою, сатиричні таланти¹. Такі записи вдалося знайти в книгах гродських канцелярій Познані, Гнезна, Каліша, Косьцяна, Любліна, Хелма, Перемишля, Тереховлі, Львова. Найраніші з них фіксуються наприкінці XVI ст. Польські історики поділяють пародійні акти на такі категорії: 1) народні жарти (*wpisy ludyczne*), що оформлялися у вигляді протестацій, скарг та різних актів приватного характеру з використанням канцелярських формул; вони потрапляли до чистових актів (індуктів) разом з аутентичними записами, в заголовки вписували прізвища фіктивних осіб; 2) епіграми, короткі дотепні віршики різного змісту (релігійного, ліричного, сатиричного, панегіричного); 3) записи історичного характеру, у вигляді хронік².

В українській історіографії на акти жартівливого характеру першим звернув увагу ще в XIX ст. Орест Левицький, опублікувавши у «Киевской старине»

¹ *Klint P.* «Świat na opak» w wielkopolskich księgach grodzkich XVII wieku. O humorystycznej twórczości urzędników kancelaryjnych // *Roczniki Historyczne.* – Roczn. LXXI, 2005. – S. 173–184.

² Там само; *Trojanowska M.* Wpisy epickie w księgach grodzkich lubelskich XVII–XVIII wieku // *Folia Societatis Scientiarum Lubliniensis.* – Vol. 23, 1981, nr 1. – S. 11–15; *Jop R.* Środowisko urzędnicze kancelarii grodzkich w Chełmie, Lublinie i Krasnymstawie w drugiej połowie XVII wieku. – Lublin, 2003. – S. 134–137; *Losowski J.* Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku. – Lublin, 2004. – S. 177–178.

(1887) один канцелярський жарт віршованої форми. У своїй невеличкій розвідці він торкнувся тематики пародійної творчості в канцеляріях Правобережної України XVII ст., щоправда, не зазначивши місцезнаходження згаданих ним актів³.

Предметом спеціального дослідження ці пам'ятки стали на початку 1990-х років у статті відомого історика Наталі Яковенко «Пародії і жарти в актових книгах Житомира та Луцька першої половини XVII ст.», що супроводжувалася публікацією мовою оригіналів 14 жартів і пародій-мініатюр. Умовно ці тексти авторка поділила на такі групи: 1) гумористичні мініатюри, які обігрують коротенькі забавні епізоди, видаючи їх за цілком достовірні; більшість із них присвячено канцелярському побуту; 2) алегоричні сюжети, наближені за жанровою ознакою до казок або гумористичних пісень, де в ролі дійових осіб виступають тварини; «тваринний маскарад» надає оповіданням комічного забарвлення, що підсилюється строгим канцелярським стилем і парадоксальною гіперболізацією образів; 3) пародійні повідомлення («новини»), в яких цілком серйозно оповідається якась вигадка або нісенітниця; 4) мініатюри-небувальщини із завершеним сюжетом⁴. Метою публікації передбачалося попередньо ознайомити читача з кількома зразками жартів і пародій, що записувалися канцеляристами до судово-адміністративних книг Волині й Наддніпрянщини впродовж першої половини XVII ст. На думку дослідниці, видання повного корпусу канцелярських пародій і жартів, що склалися в різних містах України, дало б можливість встановити їх роль у розвитку давньої української літератури⁵. Тож донині лишається актуальним подальше виявлення і публікація цих актів.

У 2005 р. відбулася масштабна виставка «Автограф української історії: IX–XXI століття», організована Державним Комітетом архівів України. Серед «мозаїки» двох сотень документів було представлено аматорські, сатиричні та жартівливі малюнки-автографи XVI–XVIII ст., палестрантські автографи XVII ст. з Національного архівного фонду України. Матеріали до каталогу виставки оприлюднено в електронному та друкованому вигляді⁶. З числа документів, що відносяться до річпосполитської доби, опубліковані тексти трьох жартівливих актів з луцьких гродських книг другої половини XVII ст.: «Розпис між Комаром та Мухою»⁷, «Розпис між Чужим та Своїм»⁸, «Квит від гусей, на повітрі літаючих, диких, вирієві служачих»⁹.

³ Л[евецки]й О. Отголоски польско-русской борьбы XVII ст. в мелочах будничной жизни // Киевская старина. 1887. – Т. 17, март. – С. 575–579.

⁴ Яковенко Н. Пародії і жарти в актових книгах Житомира та Луцька першої половини XVII ст. // Український археографічний щорічник. – К., 1993. – Вип. 2, т. 5. – С. 161–176.

⁵ Там само. – С. 161, 167.

⁶ «Автограф української історії: IX–XXI ст.». Матеріали до каталогу виставки документів Національного архівного фонду України. Автори проекту – Геннадій Боряк, Георгій Папакін. <http://www.archives.gov.ua/Sections/Avtografy/>. Опубл.: Архіви України. – К., 2005, № 5-6. – С. 107–455.

⁷ ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 303, арк. 933 зв. Акт від 2.11.1662 р. Мова староукраїнська; Опубл.: Архіви України. – К., 2005, № 5-6. – С. 131–132.

⁸ ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 303, арк. 1211. Акт від 8.11.1662 р. Мова староукраїнська; Опубл.: Архіви України. – К., 2005, № 5-6. – С. 132.

⁹ ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 310, арк. 616. Акт від 9.05.1665 р. Мова староукраїнська. Опубл.: Архіви України. – К., 2005, № 5-6. – С. 132–133.

Під час тривалих пошуків у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві в книгах Луцького гродського суду мені пощастило натрапити не тільки на акти, згадувані Орестом Левицьким, проф. Наталією Яковенко та представлених на виставці «Автограф української історії: IX–XXI ст.», а й на чимало інших. Кілька записів, пов'язаних між собою тематично, стосуються проблем людських стосунків, щастя/нещастя, везіння/невезіння в житті, заможності/бідності тощо. Серед них – і пародійні записи, що засуджують і висміюють п'янство і п'яниць, людські пороки та ін. Метою даної публікації є проаналізувати зміст жартівливих актів і пародій на «звірину» і «пташину» тематику, вміщених у луцьких гродських книгах другої половини XVII ст. У стилі «тваринного маскараду» було написано чимало актів. 18 із них спеціально відібрано для даної статті і як додаток публікуються мовою оригіналів. Більшість із них записана старопольською мовою, з вкрапленнями латинських юридичних термінів та канцелярських зворотів.

Діяльність гродських канцелярій на Волині у XVII ст., як і в інших регіонах Речі Посполитої, порівняно з попереднім століттям вражає своєю масштабністю і продуктивністю. Так, з 450 збережених луцьких гродських книг 392 датуються XVII ст., із них 207 належать до першої половини століття, а 184 – до другої. Як бачимо, у післявоєнний період кількість книг зменшилася, натомість зросла їх об'ємність відповідно через збільшення попиту на канцелярську продукцію. Відповідно мав збільшитися і штат канцеляристів.

Як відомо, тодішні гродські та міські канцелярії, крім нотаріальних і публічних функцій, виконували ще й роль осередків громадського життя. Туди стікалися різноманітні «новини», плітки, що цікавили й хвилювали місцевих жителів. Тож концентрація пародійної творчості і розвиток гумористики у таких осередках були цілком закономірними. Луцьк XVII ст. – важливий адміністративний центр Волинського воєводства, місце, де періодично відбувалися сеймики, місто з давніми самоврядними традиціями, де діяло магдебурзьке право. Крім належних йому столичних адміністративних функцій, Луцьк був центром, де формувалися шляхетська і міська культури. Тут активно діяло братство і школа при ньому, розвивалося духовне життя. З луцького культурного осередку вийшли такі відомі постаті, як Ян Жоравницький і Данило Братковський. Якщо творчість згаданих діячів можна вважати більш-менш дослідженою¹⁰, то діяльність такої професійної групи, як волинські канцеляристи другої половини XVII ст., ще чекає на свого дослідника. Деякі з них, без сумніву, мали поетичні та сатиричні таланти, про що йтиметься далі.

У цей час для різних актів існував усталений формуляр, де не було місця для довільних формулювань писаря чи його авторських сентенцій, які дозволили б дослідникові говорити про особливості світогляду тогочасної людини, її пере-

¹⁰ Див., наприклад: Українська література XIV–XVI ст. – Київ: Наукова думка, 1988; *Братковський Данило*. Світ, по частинах розглянутий / Данило Братковський. — Луцьк: видавництво обласної друкарні, 2004; *Borek Piotr*. Nowe materiały do biografii Daniela Bratkowskiego // *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*. – Białystok, 2012. – С. 1103–1118 та ін.

живання чи індивідуальний життєвий досвід. А проте на маргінесах або порожніх сторінках книг трапляються спорадичні записи жартівливого або пародійного характеру, які можна розцінювати як елементи творчості канцеляристів, своєрідну «пробу пера». До таких спроб належать, зокрема, маленькі віршики. Один з них вписаний у поточну луцьку книгу 1681 року¹¹:

To ci przyznaię słowy trzema
 Że nad ciebie w Łucku niema
 Dla lepszego więc dowodu
 Napimy się z tobą miodu.

Потенційним читачам подібних записів адресував свої настанови один із писарів грабовецької гродської канцелярії XVII ст.: «Jam tyż tu pisał, bom nie miał zabawy, a ty lepiej nie czytaj, bo ty nie masz sprawu»¹². В луцьких гродських книгах зустрічаються не менш кумедні записи і навіть малюнки сороміцького характеру: «дурень дурню написав», (поруч зображено напевно сідниці¹³, див. іл. 3); «хто тоє писавь, щобь говно кусавь», а нижче – «я птиця пушиць, гусицю поцілуй, цілуй тут» (поруч з цим написом зображено в колі птаха з відповідним написом угорі і внизу¹⁴, див. іл. 2). Якийсь жартівник намалював ліворуч від документу голого чоловіка, що справляє нужду і підписав: «źródło leie prag-
 paćsetu sobie»¹⁵ (іл. 1). На порожньому аркуші луцької поточної книги за 1692 р. зустрічаємо жартівливий запис іншого характеру: «Плачь душе и ридай горе»¹⁶. А наприкінці одного з актів до книги 1678 р. вміщено кумедний малюнок зі звіром, на голові якого – квітковий орнамент з птахом, посередині – напис: «дивовисько пане брате»¹⁷ (іл. 4). Знудьговані щоденною марудною канцелярською працею писарі чи підписки інколи давали волю своїм почуттям і фантазіям.

Важко встановити імена творців цих актів, адже середовище канцеляристів було плинним. До того ж фіктивні тексти іноді писалися зміненим почерком – розмашистим, великими літерами, іноді лише по кілька рядків на одному аркуші, що одразу впадає в око і відрізняє їх від звичайної канцелярської продукції. Палеографія цих записів потребує окремого дослідження. Хоча і необзороєним оком видно, що їхні автори скоріше за все не хотіли бути впізнаними і таким чином маскували своє авторство.

¹¹ ЦДАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 373, арк. 314 зв.

¹² Trojanowska M. Staropolskie księgi sądowe. Sentencje i dowcipy // Kamena. – Lublin, 3.02.1980, nr 3.

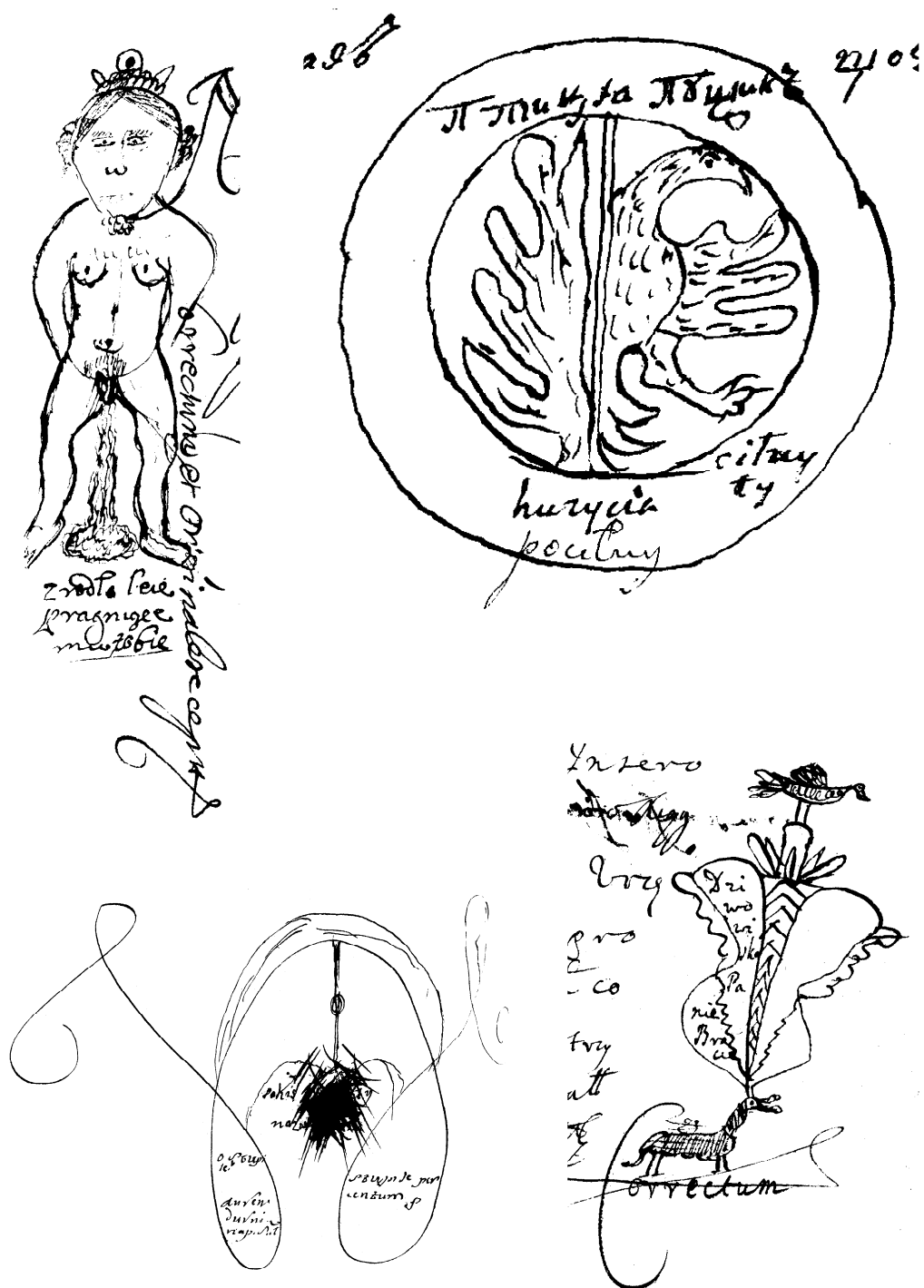
¹³ ЦДАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 349, арк. 449 зв.

¹⁴ Там само. – Спр. 349, арк. 142.

¹⁵ Там само. – Спр. 345, арк. 250 зв.

¹⁶ Там само. – Спр. 420, арк. 755. Під текстом запису – «закарлючки», на попередньому і наступному (звороті) аркуші текст також відсутній.

¹⁷ Там само. – Спр. 358, арк. 665 зв.

Лл. 1-4: ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 349, арк. 142, 449 зв.; Спр. 345, арк. 250 зв.; Спр. 358, арк. 665 зв.

Усі жартівливі записи, згідно з розповсюдженою канцелярською практикою, мають заголовки (титули), типові для справ, внесених до окресленої серії книг – записових, поточних, декретових. Так, книги записів містять фіктивні протестації, маніфестації, дарчі, обляти документів, угоди. Нарікання і протести абстрактних понять, навіть атмосферних явищ. Уява канцеляристів була досить багата, у формуляр актів вони вплітали вигаданих загадкових істот, неіснуючі предмети, абсурдні ситуації тощо.

Казковість персоніфікованих постатей, використання як дійових осіб різних пір року, представників флори і фауни, атмосферних явищ дозволяє зарахувати такі записи до малих літературних форм. Прикладом тут може бути судовий акт «Росьпись межі лисом а витромъ», що нібито розглядався на судових рочках у Луцьку 15 липня 1677 р. перед тодішніми судовими урядниками – підчашим парнавським Станіславом Чертинським, підчашим брацлавським Криштофом Кордишем, суддею, новогрудським підчашим Костянтином Богуславом Зубчевським, писарем. Позивачами у цій справі виступили фантастичні персонажі: Анна Сосна, Федора Береза, Катерина Ліщина, а позваним – Олександр Вітер, який, «незважаючи на посполите право і вини в ньому описані», «посмів і наважився» наробити великих шкод у лісі, а саме – попсувати і поламати дерева, чим завдав збитків на 3 копи гр. лит. (мізерну на той час суму!):

«...nie respektując nic na prawo pospolite i winów w nim na takowych excesów opisanych i obostrzonych, śmiałeś i ważyłeś się tak wielkie szkody narobiłeś nad zwyczaj swój, psujesz, wytracasz, łamiesz przez coś w m prawo pospolite ex securitates publicam zgwałciłeś i naruszyłeś, do zapłacenia tedy tych szkod z sowitością i z winami prawnymi, których sobie powodowie na trzy kopy gr lit. być mienia»¹⁸.

До категорії малих літературних форм належать також усі записи, де йдеться про контакти звірів та птахів між собою та зі світом людей, про що детальніше йтиметься далі. Найбільша кількість сюжетів – та, де фігурують хижакі та їхні жертви: коти і миші, вовки та барани, вівці, кози, зайці. Акт, датований 18 вересня 1675 р., називається «Посесія або введення у володіння пана Сірого Кота, названого Щуром, у мишачу нору». У ньому присутній реальний персонаж – бурграбій Миколай Обидзинський, перед яким замість возного генерала свідчив вечірній генерал Недопиж Коран. Останній побував у мишачій норі на вимогу пана Сірого Кота, названого Щуром, який не міг потрапити до свого житла, тож просив передати йому у володіння мишачу нірку (док. № 2).

В іншому акті йдеться про те, як на вигаданому Крушвіцькому уряді, де миші поїдали кролів, став «без розуму глупий» пан Кіт і дав розписку Мишиній удові в тому, що він ніколи не буде перешкоджати мишам чинити безлад у коморах (док. № 13). Наступним роком датується інший запис – угода між Котом і Мишами, за якою Кіт зобов'язувався на знак покути не чинити перешкод мишам у гумнах, коморах, скринях, окрім як тричі на тиждень. Миші, зі свого боку, зобов'язувались «великому любителєві душ нікчемних» давати якийсь подарунок, на що, однак, не підписувались (док. № 14).

¹⁸ ЦДДАУК. – Ф. 25, оп.1, спр. 356, арк. 259 зв.–260 зв.

Суперечливі стосунки між вічними антагоністами – котами і мишами – проєктувалися, безумовно, на реальних людей та їх вчинки. Але найулюбленішими героями волинських канцеляристів були козли і барани – тварини, які уособлювали такі риси людського характеру, як впертість, тупість, наївність. Їм протиставляли дикого зажерливого, жадібного хижака – вовка – звіра з надмірним апетитом. Вовків наділяли суто негативними конотаціями, навіть демонічного характеру. Вони були споріднені з собаками. На псах, як і на вовках, лежав відсвіт «сил зла»: собаку або вовка давні германці вішали разом зі злодієм. Гостро образливий зміст носили тогочасні лайки: «Собака», «Нецнотливий пес», «Бреше, яко пес» тощо¹⁹.

Одна з таких пародій оповідає: «Не знати якого» дня і місяця перед урядом, що засідав при болоті, на чолі з Шершнем, який сидів у дубі, і свідками – дубовим листям, став буйний Вовк, дідичний пан полів і лісів. Він визнав, що їв Баранів, Козлів, Овець, Козенят, Ягнят, на яких полював у своїх полях і лісах. Однак за братерськими домовленостями з собаками він звільняє свої жертви від відповідальності за те, що ловив їх, і надалі дозволяє користуватися його угіддями для відпочинку та їжі, за винятком кущів і верболозів, які залишає за собою, як немичним старцем, до смерті для харчування. Умови скріплюють, у разі порушення Вовком домовленостей, пси, сітки і рушниця (док. № 3).

Акт подібного змісту про відсутність взаємних претензій між вельможним паном Вовком і його жертвою – обивателем Бараном – був записаний у грудні 1691 р. Вовк та Баран, розійшовшись на значну відстань, визнали: Вовк прощав Баранові те, що той чинив йому спротив, скося дивився та напустив на нього зграю псів; Баран, не маючи можливості помститися, просив Вовка забути про його існування і товариство (док. № 11). Того ж року був оформлений ще один запис, де діяли ті ж таки персонажі, – «Пленіпотенція Барана дана Вовкові на усе», тобто на випас овець: Баран, здоровий на ноги і шерсть, явно і добровільно визнав, що він надає кудлатому Вовкові, змоклому на місці, повноваження і владу чинити у всіх його справах, та виконувати всі його функції, тобто пасти овець і заганяти їх до стайні. А якщо б якась із них чинила спротив, Вовк має право її з'їсти, тільки не псуючи шкури (док. № 15). Подібного змісту акт був записаний 19 серпня 1662 р.: «Пленіпотенція від пана Заяця його мл. пану Вілковському». Шляхетний пан Куций Заяць доручав пану Сірку Вілковському вести його справи в суді проти пана Хортовського, який завдав йому значних поранень («на недоросльїй вїкъ не дбаючы, спинно сознаваючому пошарпаль, хрибеть поскубль, удци покусаль, голову помьяль и карку надламаль»). Скаржника врятував пан Дубина, який завдав відповідного удару нападникові (док. № 1).

В акті, датованому 1696 роком, місяцем другим, невідомого дня Баран подає на Вовка протестацію, звинувачуючи його у побитті і каліцтві: на уряді Боровому у Луцькому замку, ставши перед «костроухим» Зайчиком, кудлатий Баран

¹⁹ Детальніше див.: *Яковенко Н.* Про два ментальні стереотипи української шляхти: «чоловік добрий» і «чоловік злий» // Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. – К., 2002. – С. 142–143.

жалівся на «всюди бувшого» Вовка в тому, що той, не поважаючи [право посполите] та не піклуючись про громадську безпеку, заступивши йому дорогу між останніми валами міста Луцька, напав на невинного Барана та немилосердно пошарпав і покалічив скаржника своїми «невикористаними» іклами. Як наслідок, у жертви вовна повідпадала, оголивши боки. При цьому протестуючий обіцяв притягнути до відповідальності Вовка перед самим паном Левом у Віллянові, що під Варшавою, який і мав їх розсудити (док. № 16). Абсурдність ситуації полягає в тому, що потерпілий (у даному випадку слабкий, недолугий Баран) обіцяв притягнути нападника (сильного, досвідченого, зажерливого Вовка) до королівського суду.

7 квітня 1688 р. у Луцькому гроді нібито у присутності писаря Томаша Гуляницького, возного генерала Київського воєводства і луцького бурграбія став «слабий на тілі через поранення тиранського звіра» Вовка пан Козел, який, «добровільно відступивши від своєї власної юрисдикції, піддався під луцьку гродську юрисдикцію» і чинив зізнання в суді про те, що він уже не може керувати стадом овець і кіз. Пан Козел оформив доручення на пана Барана й дозволив йому опікуватися усіма малими і великими вівцями та козами доти, доки у нього не покращиться стан здоров'я (док. № 5). Документ дещо подібного змісту з'явився через рік: 30 березня 1689 р. була записана «плєніпотенція» від дикої, пошарпаної Вовком Кози на ім'я прудкононого хорта Чауса, якому доручалося наздогнати Вовка і вчинити екзакуцію – зшарпати його шкуру так, як він учинив з Козою. Тут уживається термін «екзакуція», що означало виконання вироку, а фактично йдеться про помсту, тобто наголошується на приватній помсті як традиційному варіанті отримання сатисфакції скривдженим (док. № 7).

В іншому акті – «Маніфестація Козла проти Барана» – йдеться про неприязнь між Козлом і Бараном. Невідомо якого дня в січні 1690 р. пан Козел прийшов до луцького замку і поскаржився воротному на свого «полюбовного» товариша Барана, з яким мешкав у цілковитій приязні до певного дня, а саме 30 грудня, коли той «неслушно і безбожно» рогами завдав йому смертельного удару, від якого у нього одразу вилетіли кишки, а потому ще не раз його вдарив. Сталося це нібито через зазіхання Барана на матеріальні статки Козла («інтерес до власності») (док. № 8). Тут проглядається іронія щодо клішованих формул подібних актів: зазвичай усі скарги на насильство зображали віроломність нападника, який «ламав приязнь», не мав жодних підстав для нападу тощо, хоча насправді за розмовами про «приязнь» приховувався конфлікт. Однак головним предметом цієї пародії є перебільшення в скаргах реальних шкод, невідповідність кліше і того, що відбулося. Зазвичай, у скаргах на насильство типовою була заувага «не відаю, чи виживу», але при цьому скаргу подавав особисто сам постраждалий, що й пародіюється в даному акті.

1 лютого 1692 р. був оформлений акт цілком протилежного змісту: Бородатий Козел, мешканець слободи Смердяча Волька, розташованої за Луцьком, згідно з «вольностями» магдебурзького права і з ласки пана бурмиистра, у присутності вїйта оформив надавчий запис своєму другові панові Барану з дозволом у тій же слободі скрізь танцювати, підскакувати по горах, пагорбах, долинах, лісах, могилах і т.п. (док. № 12).

Акт-пародія, що перегукується з ритуальними процесами звинувачення євреїв, був записаний до луцьких гродських книг 11 жовтня 1687 р. Жертвою на цей раз став Баран, який свідчив у суді з потойбічного світу, скаржачись на єврея Лейзора, який під час шабату напав на нього гвалтовним способом і вбив. Текст скарги насичений епітетами і гіперболами, зазвичай широко вживаними і в реальних скаргах: «Вельможний пан Баран з плачем, криком і гучним меканням скаржився на невірнього жида Лейзора, вбивцю і мордерцю. Останній нічним способом, не вшанувавши свята, напав під час шабашу на стайню Барана, якого, згідно з жидівським звичаєм, замість барабаша взяв на шабаш, віроломно і немилосердно [...] забив, задушив, замучив, заморив, замордував, а насамкінець до черева свого заядлого жидівського ненаситного вкинув і потім невідомо де подів. І таким чином право рабанське жидівське порушив, шабату не ушанував, Барана-неборака позбавив життя, тож останній, лежачи у жидівському череві, складає протестацію з тамтого світу...» (док. № 4). У цьому акті виразно пародіюються канцелярські кліше, якими зазвичай описувалися вбивства та гіпотетичні способи поводження убивць з тілом жертви²⁰. Наприкінці застосовано формулу з санкцією, характерною для тестаментів: ідеться про те, що у випадку порушення умов справа буде розглянута перед Богом, у даному разі – «паном N.»: «...Про що повторно в череві жидівському лежачи, протестацію складаю з тамтого світу, де будемо обидва перед паном N. з паном різником Лейзором, луцьким жидом, чинити згідно з правом».

Акт-пародія на подружні стосунки був записаний 1690 р.: «Місяця невідомо якого, вчорашнього дня на гродському уряді перед паном Гібалом, намісником різних напоїв, стали «дуже страшні звірі» – подружжя Лютий Заєць і Дохла Кішка, які подали до книг добровільний запис на спільне успадкування майна («доживотний» запис), а саме на всі свої угіддя – болота, хаші, капусту, горохи, коноплю...». Нижче в акті ці ж герої фігурують уже як «Підпалений Заєць і Червона Кішка», які «будучи здорові на хребтах, відступивши від своєї юрисдикції, прав і вольностей лісних, болотних, а піддавшись під земську юрисдикцію, явно і гнівно свідчать про це кожному, кому про це знати належить», що вони, побоюючись за своє життя через небезпеку від свого головного ворога Хорта, уклали угоду про взаємне успадкування майна, яке в разі їхньої смерті мало повернутися до їхніх кривих родичів, а не до Хорта. Подружжя взяло собі за свідків Ведмедя, магістра капели, і приятеля – Вовка Козу (Wilko Koza). Усе це діялося в Луцьку, «року 303-го, дня і місяця якого хочеш, сам на кінець домисли» (док. № 9). Варто зауважити, що в актах подібного роду зазвичай подружжя уклало угоду, за якою в разі смерті одного з них все майно переходило у володіння іншого до його смерті (умови подальшого руху майна могли бути різні), відповідно, родичі померлого позбавлялися прав на спадок за життя удови/удівця. Схоже, що в даному випадку канцеляристи спародіювали

²⁰ Докладніше про це див.: *Старченко Н.* Культура ворожості шляхти Волині (на прикладі убивств та їх сприйняття в кінці XVI – на початку XVII ст.) // Повсякдення ранньомодерної України. – Т. 2. Світ речей і повсякденних уявлень. – К., 2013. – С. 133–139.

невідповідність умов традиційного «доживотного» запису та умов, про які тут ідеться.

З дати, яка одразу вказує на пародійність акту, починається також запис у луцькій книзі 1690 р. про зізнання вигаданими героями в образі звірів і дерев: «року не знаємо якого, місяця світячого, на землі королівській переді мною, Іваном Сорбаєм, земляним травчуським, став очевисто пан Мінтус Гаврилович Борсук, здоровий на тілі і силі, [...] своїми вусами, вухами і лапами визнав, що позвав» землянина травинського, пана Дем'яна Кописту «напиваючого» Дубового, про насильницькі дії, «мордування і викопування з землі за допомогою залізної сокири і людської руки», «часті гоніння і псування слини», через що скаржник несе великі матеріальні збитки. Однак, бачачи готовність до примирення та упокорення Дем'яна Кописти перед правом, Мінтус Гаврилович Борсук навечно звільняє свого контрагента від обвинувачень (док. № 10). Акт написаний староукраїнською мовою в польській транслітерації, великими розмашистими літерами по кілька рядків на аркуш; у деяких місцях містить малозрозумілі висловлювання, що здаються безглуздими.

«Пташиній» тематиці присвячено три акти, де фігурують ворони, граки (гайворони), сороки, орли, яструби та горобці. 24 березня 1689 р. у Луцький замок прискакав на одній нозі злодійкуватий Крук, оскільки другу ногу йому підстрелили, і став перед Яном Нетрпельським, намісником усіх диких звірів, та вчинив зізнання про те, що мав справу зі сліпими граками (*ślepegawronami*), які побили його й поклювали та відібрали їжу (стерво). А оскільки він через поранення не міг сам позвати їх до суду, то доручив цю справу «наказуючим голосом» крикливій Вороні, передавши їй повноваження притягнути згаданих граків до належного суду і відібрати у них паству. Ця пленіпотенція мала служити Вороні один день і півтори хвилини. На підтвердження уповноважувального листа Крук замість підпису, бо писати не вмів, тричі дзьобнув носом (*nosem trzy razy dziubnowszy*) і просив, аби його зізнання прийняли до луцьких гродських книг (док. № 6).

У народних віруваннях круки виглядають як одні з найзловісніших птахів. Їх називають віщунами смерті, оскільки вони живуть у глухих лісах, живляться падаллю. Народне прислів'я говорить: «де стерво, там і круки». За спостереженнями й описами відомого наприкінці XVII ст. у Речі Посполитій письменника-агронома Якуба Казимира Гаура (1632–1709), ці хижі птахи здатні були відчувати запах всілякої падалі за кільканадцять миль, купчилися у тих місцях, де були криваві війни і навіть там, де вони могли потенційно виникнути. Як вважалося, їхнє довге зловіще каркання могло провіщати наближення лиха²¹. І крукам, і воронам приписували схильності до злодійства і крадіжок. Крім того, ворони чинили значні шкоди у сільському господарстві, зокрема, восени на полях вибирали посіяне зерно, через що їх періодично відстрілювали²². Щодо граків або гайворонів сучасники не вживали епітетів з пейоративним значенням.

²¹ *Badyna P.* Obraz rodzimej przyrody dzikiej w kulturze staropolskiej. Wybrane zwierzęta łowne w dziełach ks. Krzysztofa Kluka i Jakuba K. Haura. – Toruń, 2013. – S. 244.

²² Там само. – С. 244–246.

Відомо, що ці птахи, незважаючи на те, що належать до одного з воронами роду, відрізняються від круків меншими розмірами тіла і дзьоба, живляться вони тваринною та рослинною їжею, проте головним чином хробаками та личинками комах. Граки є загалом корисними птахами для сільського господарства, бо знищують багато комах-шкідників та іноді мишоподібних гризунів²³. Тож з огляду на те, що крук більший за розмірами і сильніший за грака, у згаданій пародії неправдоподібним виглядає сам факт відбирання у нього їжі (стерва) слабшими конкурентами, які до того ж були сліпі і байдужі до такого харчу (док. № 6).

1662 р. була записана ще одна пленіпотенція, дана пану Ворону. Прохач пан Сорока доручав «чорнопиревому» Ворону, аби той вирішив його справи («зажиль справи») у Головному трибунальському суді, де головував пан Орел, «меновите до дохоженя шкод и кривдъ рожныхъ часовъ», заподіяних йому паном Яструбом (док. № 17). Як відомо, орли і яструби – хижі птахи, що належать до однієї родини яструбових, живляться птахами, ссавцями розміром з лисицю, значне місце в їхньому живленні займає стерво²⁴. Вони є дуже популярними персонажами міфів та літературних творів багатьох культур. У даному випадку слабший птах – пан Сорока – просив захисту у сильнішого – пана Ворони – від зазіхань хижого яструба у суді, де головував подібний хижий птах – орел.

В останньому акті, «Облята листу от Сороки до Ворони, в пилной справе писаного», фігурують сорока, ворона і горобець. Автор цього жартівливого акту наділив своїх персонажів «повноцінними» іменами і титулами, що вказують на їхній соціальний статус, відповідно – шляхетський і міщанський: пан Свирид Ворон Крикливий, пані Хведя Сорока Щекотливая і славетний Воробейко. Останнього персонажа автор описує з сарказмом, зображаючи його спритним крадієм і підлабузником, готовим на все, аби прислужитися своєму панові: «На ураде яким-колвекъ становши на тоненких ножках славетний Воробейко в Луцку, на ринку завше пребивающий и у шклярии крупии, пшонце и салце хапаючи, именовемъ его милости пана Свирида Ворони Крикливого, пана своего, тот листъ в речи певной, от его мѣсти паней Хведи Сороки Щекотливой до того жъ пана своего писанный, пер облятамъ до актъ нынешнихъ подалъ, от которого сусцепти нѣгде не заплативши, зъ покорою вовъчою просиль, абы былъ принятый». Характерно, що сам лист, на відміну від попередніх актів, був писаний не польською мовою, а «писмомъ рускимъ на грамотѣ московской». На початку вживаються форми гречності, що свідчать про дружлюбне ставлення до адресата: «Мой милостивий панѣ Вороно, приятелю возлюбленный и друже», але далі розпалюються пристрасті: сестра Ворона пані Хведя Сорока Щекотливая звинувачує свого брата в неповазі до неї та нахабстві: «...поваги своей родимой перестерѣгавъ. Мнѣ, сестри своей, соромоти несвѣцкой далей не чинивъ, але з мене добрый прикладъ беручи, на даху албо над воротами сѣдячи, писочокъ свой

²³ Там само. – С. 247. Див. також: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Грак>.

²⁴ <http://uk.wikipedia.org/wiki/Орел>.

потрошку роз'в'яючи, голоскомь тоненкимь частенкимь «крекеке, крекеке» сп'в'аль, хвостомь суди и туди посакауючи покиваль и посерталь. На таковий же гонорь, славу и добрую репутацию у людей и у нашихь пташась на в'чние часи заробяль...». Далі пані Сорока переходить до реальних погроз, вживаючи образливі і лайливі слова, які загалом рідко потрапляли на сторінки гродських книг, але звучали під час сварок у сімейному житті: «Слухай же, поганский сину, моей скурвосинской поради, а коли не послухаєшь, нав'ки в'чние будєшь проклять, сякая такая твоя мат». На закінчення «авторка листа» заявляє, що їх стосунки можуть покращитися лише за умови, якщо поведінка родича зміниться відповідно до її вимог. Лист був написаний у гнізді, місяця савранця 45-го дня, індикта 303, а згідно з магометанським календарем – 1700 року, поданий до луцьких гродських книг за «неслиханою прозбою» славетного Воробейка (док. № 18).

Слід зауважити, що в очах сучасників волинських канцеляристів горобці були «посполитими шкідниками», які нищили врожаї, що в результаті doprowadило до значного обмеження їхньої популяції в різних країнах Європи. Цікавими є також порівняння горобців з людьми-дармоїдами, які не звикли ані сіяти, ані орати і загалом працювати, а тулилися при господарствах, сподіваючись на «легкий дармовий хліб», а також із жебраками, які удавали з себе недолугих старців або калік, випрошуючи в людей різні речі і гроші²⁵. Горобців метафорично порівнювали з людьми нікчемними, крадіями, навіть зі злочинцями. Сорокам приписували хитрість, винахідливість, шкідливість, а крім того – здібність засвоювати людські слова²⁶.

Творчість луцьких канцеляристів знайшла своє відображення також у малюнках на сторінках актових книг. Кілька гродських книг рясніють багатими квітковими і рослинними орнаментами. Актіві сюжети на «звірину» тематику доповнюються малюнками із зображеннями кабанів, вовків, зайців, оленів, навіть екзотичних для теренів Волині звірів – верблюдів і слонів. Трапляються також зображення загадкових звірів та різних птахів (переважно свійських). Початкові літери кількох судових актів прикрашені фантастичними істотами, схожими на зміїв. (Див. іл. 5–22)

Розмірковуючи над джерелами інспірації аматорських малюнків і записів жартівливого та пародійного змісту, деякі дослідники враховують багату спадщину народної творчості. Саме з неї беруть початки різні казки, байки на звірину тематику, звідти ж походять дотепність і мудрість прислів'їв і приказок, що дійшли до нашого часу і ніколи не втрачали своєї актуальності:

²⁵ Такі думки, зокрема, висловлював Якуб Казимир Гаур: «To ptactwo, że są starodawni koło domów, gumien, spichrzów i na polu tułacze, którzy nie orząc, nie siejąc, owych właśnie reprezentują, którzy swój ladażaki na świecie prowadzą żywot; co ani służy, ani robić nie chcą, jeno lekko, albo na urwę by się radzi żywili bez prace». (*Jakub K. Haur. Skład albo skarbiec znakomitych sekretów oekonomiej ziemiańskiej...* – Kraków, 1693. – S. 40, rozdział VI, traktat IV). Цит. за: *Badyna P. Obraz rodzimej przyrody dzikiej w kulturze staropolskiej.* – S. 252.

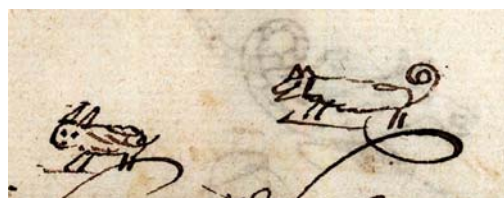
²⁶ Там само. – С. 248–250.

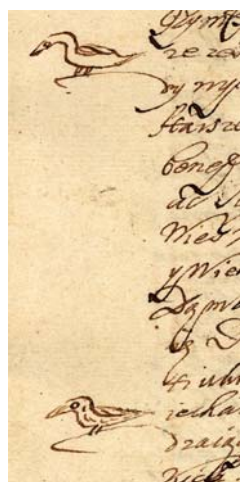
іл. 5-7

іл. 8-10

іл. 10-13

іл. 14-16

іл. 17-19

іл. 20-21

іл. 22

Ілюстрації 5-22. Малюнки з луцьких гродських книг: ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 355, арк. 283 зв., 290, 291, 292, 292 зв., 293 зв., 310, 313 зв., 315 зв.; спр. 358, арк. 297 зв., 713 зв.; спр. 431, арк. 545 зв., 638.

Кіт з хаги – миші на стіл.
Кіт з хаги – миші танцюють.
Кіт спить, а мишей бачить.
Кішці смішки, а мишці слізки.

Вовк прийшов у овечій шкурі.
Впустив вовка до стайні.
Не буде з вовка баран.
Вовка пустили в обору, а козла в город.
Пізнати вовка, хоч у баранячій шкурі.
Дружба з вовком вилазить боком.
Добрый баранчик, та по-вовчому виє.
Куди баран, туди й вівці.
Не будь бараном, то й вовк не з'їсть.
Не за те б'ють вовка, що він сірий, а за те, що вівцю з'їв.
І на вовка буває пригода.
Біда вівцям, де вовк пастухом.
Блудна вівця – вовча вечеря.
Коза з вовком тягалася, тільки шкура зосталася.
Не довіряй козу вовкові, а капусту козі.
Послухав цапа – і сам у барани попав.

Горобці крупу з'їли, а синиця в клітку попала.
Всяка сорока від свого язика страждає.
Сорока на хвості принесла.
Сорока у ворони просить оборони²⁷.

Згадані пародійні акти на перший погляд нагадують фольклорні тексти, в них присутні традиційні для цього жанру персонажі, які діють як у рамках звичної дихотомії «сильний – слабкий», «простакуватий – хитрий», так і в ситуаціях інверсії позицій: у деяких актах спостерігаємо незвичне розташування слів у реченнях з очевидним порушенням синтаксичної конструкції задля емоційно-смыслового увиразнення певного вислову. Однак варто наголосити, що фольклорність у луцьких актах виглядає поверхневою, в осерді канцеляристських жанрів – творення вигаданої дійсності, пародіювання судової практики, інколи доведеної до абсурду, а також невідповідностей між записом події і самою подією. Про таку невідповідність свідчить, наприклад, акт про побиття Козла Бараном (док. № 8), де за описом і всіма ознаками Козел мав би бути мертвим. Серед запропонованих актів велику кількість становлять різноманітні приятельські домовленості, в рамках яких поставали записи про припинення ворожнечі чи відмови від подальших претензій (квити). З одного боку, приятельське єднання було чи не найпоширенішим способом подолання/розв'язання конфлікту, зокрема, і в ситуаціях, де протиріччя виглядали як неподоланні, адже, як відомо,

²⁷ Див.: <http://traditions.org.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky/165-pryslivia-ta-prykazky-pro-tvaryn>

чимало тогочасних судових суперечок розв'язувалися полюбовно²⁸. З іншого боку – приятельські домовленості могли бути полем для маніпуляцій, прикриттям для домінування сильного, котрий змушував слабших приставати на невігідні умови.

У документах, що нижче публікуються, натрапляємо на речі, що можуть здаватися дивними, несподіваними для сучасного читача. Звичаї, поведінка, логіка тогочасних людей, які мали відверто предметний спосіб мислення, можуть здаватися ірраціональними, навіть безглуздими. Тим не менш, вони мали свої внутрішні підстави, мотивацію. Як підкреслював Арон Гуревич, «вчинки людей мотивуються не надчасовими універсальними категоріями, а стереотипами, розповсюдженими в конкретну епоху і в певному середовищі, ціннісними орієнтирами цієї епохи, «звичками свідомості», інакше – картиною чи «моделлю світу», що визначає поведінку людини і в латентній формі відображає її основні концептуальні уявлення і поняття»²⁹. Немає сумніву, що луцькі жартівники брали сюжети насамперед з повсякденного життя, з тих судових актів, які доводилося їм щодня складати. Тож цілком закономірно те, що героями цих актів ставали оточуючі і знайомі канцеляристам люди з усіма їхніми вадами і порочними вчинками, логікою мислення, яка іноді нам здається ірраціональною і малозрозумілою. Не можемо виключати і впливу на їх доробок творчості совізжалів (аналог народної культури, поширеної у містах західних країн, у т.ч. Речі Посполитій), які використовували жанр сенсаційної публіцистики, видаючи абсурдно-фантастичні новини за реальні³⁰.

За традицією судової актової мови більшість оціночних пасажів вкладалася у клішовані вербальні формули, що певною мірою нівелювало їхню семантику³¹. Однак, у жартівливих актах осудливі і схвальні судові штампи-формули розширювалися за рахунок синонімічних варіацій, гіперболічних порівнянь, інвективної лексики, фантастичної епіки, а також завдяки проникненню живої розмовної мови, лайок, похвал, зрештою – малюнків. Усе це з точки зору сучасного

²⁸ Докладніше див.: *Старченко Н.* Полюбовні суди на Волині в останній третині XVI ст. // До джерел. Збірник наукових праць на пошану О. Купчинського з нагоди 70-річчя. – К.–Л., 2004. – С. 207–228.

²⁹ *Гуревич А.* Категории средневековой культуры. – Москва, 1984. – С. 30; *Его же.* Народная религиозность и культура средневековья в современной зарубежной медиевистике: источниковедческий аспект (обзор) // Культура и общество в средние века. – Москва, 1987. Вып. 2. – С. 37. Тези і висновки відомого вченого деталізовано і розвинуто на українському матеріалі ранньомодерної доби у ґрунтовному дослідженні проф. Наталі Яковенко: «Про два ментальні стереотипи української шляхти...» ... – С. 106–147.

³⁰ *Badecki K.* Polska satyra mieszczańska. Nowiny sowiżrzalskie. – Kraków, 1950; *Grzeszczuk S.* Błażeńskie zwierciadło. Rzecz o humorystyce sowizdralskiej XVI i XVII w. – Kraków, 1970; *Tegoż.* Staropolskie potomstwo Sowizdrzała. Plebejski humor literacki. – Warszawa, 1990; *Trojanowska M.* Wpisy epickie w księgach grodzkich lubelskich ... – S. 14–15; *Яковенко Н.* Пародії і жарти в актових книгах Житомира та Луцька... – С. 166; *Klint P.* «Świat na opak» w wielkopolskich księgach... – S. 178–179.

³¹ *Яковенко Н.* «Чоловік добрий» і «чоловік злий»: з історії ментальних установок в Україні-Русі кінця XVI – середини XVII ст. // *Mediaevalia Ukrainica: ментальність та історія ідей.* Т. 1. – К., 1992. – С. 53.

дослідника надає тим актам своєрідний колорит і свідчить про наявність у волинських канцеляристів почуття гумору, сатиричних і літературних талантів.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1662 р., серпня 19. Луцьк. – Повноваження від пана Куцого Зайця пані Сірку Вілковському на провадження судових справ

Пленипотенъциа ѿд пана Зацаа его мл. Вильковському

Року тысяча шестсот шестдесят второго
мѣца августа девѣтънацѣтого дня

На вриадѣ кгородскомъ в замку его кр. мл. Луцком передо мною Алексъандроумъ Илинъскимъ зъ Илинъска, воиским черниговъским, буркграбим замку Луцкого, и книгами нинешъними кгородскими луцькими становъши персоналитер шляхетный панъ Куцый Зацаъ для записана до книгъ нинешънихъ добровольне созналъ, ижъ его мл. сознаваючыи во всихъ и вшеллакихъ справахъ своихъ, которые бы такъ зъ акторату, яко креату его мл. въ суде Головъномъ гаином лисьномъ ѿступьномъ прыпадали и прыпадати мели за правъдивого а неомыльного пленипотенъта своего его мл. пана Сирка Вилковъского мети хочеть, меновите до дохоженя кривдъ сознаваючого презъ пана Хортовъского почыненыхъ, ижъ он, не респектъуючы на плохость ѿного и на недорослыи викъ не дбаючы, спиноу сознаваючому пошарпалъ, хрибеть поскублъ, удци покусалъ, голову помьялъ и карку надламалъ и певне бы ѿного хотиль въ торокахъ зоставити, кгдабы ему межа не перешкодила же упасти мусиль, а затымъ кгдабы ѿборона // [476] пана Дубины не наступила.

В той теды справѣ и инъшихъ всихъ, которые бы се знаидовати мели, позвалаеть помененѣному умоцованѣному своему кривъди своеѣ правнѣ попирати, вздавати и правомъ переконывати, и такъ себе во всемъ правнѣ поступовати, якобы ему з права належати мѣло, прымуючы ѿ него зыск и страту про рато фирмо етъ кграто.

И давъшы на то тую пленипотенъциѣю, и сознавъшы, просиль, абы то до акътисъ конънотатумъ было, што ѿтрымалъ.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 303, арк. 475 зв. – 476.

№ 2

1675 р., вересня 18. Луцьк. – Введення у володіння пана Сірого Кота, названого Щур, у мишачу нору

Посєсия пана Щчура вь мышую нору

На урядє кгородскомь вь замку Луцкомь, передо мною Николаємь Обидзинским, бурграбим луцким, и книгами нынешними кгородскими луцкими, становши очевисто urodzony generał wieczorny Niedopyrz Koran dla zapisania do xiąg niniejszych zeznał temi słowy, iż on roku terażniejszego tysiąc sześćset siedmdziesiątego piątego, msca septembra, dnia wyżej na akcie mianowanego, był w nurce myszej za żądaniem pomienionego Szczura, mając przy sobie stronę dla tem lepszej miary użytych, gdzie za napędzeniem niejakiego Kota Sirego, rzeczonego Szczura, a nie mogąc do swojej norki trafić, myszę norką do possessji подаł.

Co wszystko do xiąg zapisano.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 347, арк. 989.

№ 3

Рік і місяць невідомі³². Луцьк. – Квит Вовка у тому, що він полює на Баранів, Козлів, Овець, які заходять на його поле, однак за домовленостями з собаками і відшкодуванням перед смертю

Квить от волька козомь и овьчомь

Року тысяча шестьсоть пришлого, мѣсца и дня не знати якого

На урядє Лентм [?] при болотах боровихь передо мною, Сєрсєнемь, в дубє сєдячим, і лісцями на dembie tymże бєдєцєми, станowszy personaliter buiający Wilk, на рóжных полach і на lasach, borach dziedziczny pan, jawnie a nie kłамam zeznaie, tylko się do tegoż nazad wracam koждemu pastuchowi і owcarowi, jeślim wiedzieć potrzeba, iż iada Barany, Kozły, Owieczki, Kozłatka, Jagniatka. Przed tym на полach, w lasach bierał, łapał і jadał, choć przy byтноści pastucha, tedy iż mi się tak od nich dosyć stało, jako też і zgrzybiałość moja do tego mie // [100 зв.] pociąga, і w kontrakty też zasiadszy z psami, z któremi на braterstwie kupie a pojedynkiem nie poprзysiąгł, onych już z łapania на moich полach і w lasach, і wszelakiej im wyrządзającej positiej wiecznemi czasy kwituje.

Uwalniam і pozwalam im wszelakie wczasy і żєrowisko excepto w krзakach і w łozach, które jako zgrzybiały starzec dla pożywienia swego, do śmierci wolne krзaki zostawuje pod ligamentami і psami, jako tez siećmi і rucznicami in casu przeze mnie contraventiorus zeznawającego.

³² Попередній акт записаний 3.02.1683, почерк цього акту відрізняється від попередніх і наступних актів.

A przez nich pod zginieniem jako samych i innymi z dowcipów naszych wilki wsłuch wymyślonymi, prosił tedy, aby to jego zeznanie do xiąg grodzkich łuckich było przyjęte. Co i otrzymał.

ЦДИАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 381, арк. 100–100 зв.

№ 4

1687 р., жовтня 11. Луцьк. – Протестація з потойбічного світу pana Барана на єврея Лейзора, який під час шабату напав на нього гвалтовним способом і вбив

Protestacja Barana przeciwko Lejzorowi, Żydowi łuckiemu, w pewnej sprawie

Roku tysiąc sześćset osmdziesiąt siódmego, miesiąca octobra jedynastego dnia

Na urządzie grodzkim w zamku JKMcі Łuckim comparens personaliter wielmożny pan Baran z płaczem, krzykiem i wielkim bęczeniem skarżył, manifestował i na Żyda niewiernego jako zabójce i morderce, niewiernego Lejzora Żyda protestował się w ten sposób, iż niewierny Żyd, przyjechawszy i violenter nocnym sposobem napadszy podczas sabaszu, bynajmniej onego nie uszanowawszy, na stajnie Barana, którego według żydowskiego zwyczaju miasto barabasza na sabasz wziąwszy, okrutnie, niemiłosierdzie, bez uwagi, respectu zasiadłszy się, zajątrzywszy się, rozgniewawszy się, mycke z siebie i birlit zrzuciwszy, Barana onego zabił, zadusił, zakłuł, zameczył, zamorzył, zamordował, a na koniec i na wieczne potapienie do brzucha swego zajadłego żydowskiego nienasyconego wrzucił, wtrącił, i potym nie wiedzieć gdzie zapodział. Przez co prawo rabańskie żydowskie zgwałcił, sabasz naruszył, Barana nieboraka rzycia zbawił. // [239 зв.] O co powtornie w brzuchu żydowskim leżący protestatią ofiarując się na tamtym świecie, gdzie obadwa będą. U pana N. z panem rzeznikiem Lejzorem, Żydem łuckim, prawie czynić, serio nie zaniechać i nie zapomnieć, krzywdy, nieszczęścia, niefortuny, żałości swojej, konfuziej wielkiej ramy życia swego mścić się (?).

A teraz prosił aby było na pamięci i w xięgi wpisano łuckie grodzkie.

ЦДИАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 401, арк. 239–239 зв.

№ 5

1688 р., квітня 7. Луцьк. – Доручення pana Козла, дане пану Баранові, на опіку над Вівцями і Козами

Пленипотеньциа от pana Козьла пану Баранови служачаи

Року тисеча шестсоть осмьдесіат осмого, мѣца кветьня сѣмого дня

На вѣриадѣ кгородскомъ въ замку гѣрскомъ луцькомъ передо мѣною, Томашомъ на Гуланикахъ Гуланицьким, писаромъ кгородскимъ, енералу воеводства

києвського, бурьграбимъ кгородскимъ луцькимъ и книгами нинешъними кгородскими луцькими, stanowszy oczewiście, pan Koziół sano mente etsi corpore debilis per incursionem et apprehensionem infranominatorum incolarum silvestris [...], torraendi animalis lupi, qui ipsi omnino mortem propinat enequit dla zapisania do xiąg nieniejszych grodzkich łuckich jawnie, jaśnie, ustnie i dobrowolnie, odstąpiwszy swej własnej sobie należnej jurisdicției prawa forum powiatu i województwa, a pod tutejszą grodzką łucką quo ad actum presentem spectat, // [549 зв.] cale się poddając i wcielając z potomkami i successorami swemi, zeznał, iż co zeznawający roku terazniejszego tysiąc sześćset ośmdziesiąt ósmego, miesiąca i dnia wysz na akcie mianowanych, z dopuszczenia Bożego, przez tak tyrańskiego zwierza i nieprzyjaciela swego Wilka będąc chrazony i chory, a mianowszy directią nad wielkim tumułem owiec y koz, już sam więcej onemi rządzić nie może. Przeto na miejscu swoim obiera, stanowi, ordynuje i wszelaką moc onemu nad nim daje i pozwala panu Baranowi nad wszystkimi owcami, kozami tak małemi, jako i wielkimi, aby onemi rządził, disponował, dyrygował.

Która plenipotencia dotąd trwać ma, dokąd pomieniony zeznawający do zdrowia nie przydzie, ani występki (?) miał voluntate Dei subire novi. Tedy na znaki poki życia będzie pana Barana a to mocą terazniejszego dobrowolnego zeznania, które aby było do akt praesentibus connotowane. Co i otrzymał.

ЦДДАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 403, арк. 549 – 549 зв.

№ 6

1689 р., березня 24. Луцьк. – Судові повноваження від підстріленого Крука Вороні на провадження усіх справ

Plenipotencia od Kruka Wronie dana

Roku tysiąc sześćset ośmdziesiąt dziewiątego,
mca marca, dwudziestego czwartego dnia

Na urzędzie grodzkim w zamku Jego Królewskiej Mości Łuckim przede mną, Janem Nietrzpielskim, namiesnikiem wszystkich zwierząt dzikich, stanowszy na iednej nodze złodziejski Kruk, gdyż mu drugo noge odstrzeloną, na którą jednak lubo chory, ale na inszym ciele zdrowy będąc zeznał, iż on mając sprawę z slepogawronami o odjęcie onemu żyru, to jest ścirwa, tudzież o pobicie onego i poklowanie, a że sam recognoscens tej sprawy dla postrzału attentować // [273] nie może, tedy na miejsce swoje uprasza, ordynuje i postanawia przeraźliwym głosem wołującą Wronę, dając onej plenariam potestatem ac omnimodam facultatem w sprawie tej stawać, pomienionych gawronów do sądu należytego przypozywać, onym luhy i pastwe uhilnie lucrum odejmować, a cokolwiek przez pomienioną Wronę postąpioną i postanowioną będzie, to wszystko moderną recognoscens pro ratho firmo et grato przyjąć ma, submituje i praesentibus zapisuje się. // [273 зв.]

Która to plenipotencia na dzień jeden i minut pułtory pomienionej Wronie trwać, usłużyć ma, co pomieniony recognoscens sua personali recognitione ztwierdziwszy i

zmocniwszy na to, iż pisać nie umiał, nosem trzy razy dziubnowszy dla tym lepszej wagi prosił, aby to onego zeznanie actio praesentibus castrensibus capitanealibus luceoriensibus było connotatum. Co i otrzymał correctum.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 406, арк. 272 зв.–273 зв.

№ 7

1689 р., березня 30. Луцьк. – Пленіпотенція Кози, дана через слабкість здоров'я Хортові Чаусу на провадження екзекуції над Вовком

Plenipotencia od Kozy Chartowi dana

Roku tysiäc sześćset ośmdziesiąt dziewiątego,
miesiąca marca trzydziestego dnia

Na urzędzie grodzkim w zamku burgrabskim, przede mną, Danielem Nietubańskim, kniazem, aulom, przystrom riłocząskim, stanąwszy oczewiście oszarpana dzika Kozia lubo na ciele słaba, a jednak na umyśle zdrowa będąc, zeznała, iż ona, mając actią w sądzie Owczarskim z drapieżnym, a prawie okrutnym na jej skure Wilkiem o poszarpanie onej, a nie mogąc tej sprawy dla słabości zdrowia attentować, tedy na miejsce swoje uprasza, ordynuje i postanawia // [317 зв.] bystrolotnego Czausa Charta, dając onemu zupełną moc z pomienionym Wilkiem, gdzie kolwiek włączącym się, onego uchwyciwszy, także na nim skurę, jako i on na Kozie, szarpać onego, biegiem swym lotnym doganiać, dognawszy, executią z osoby iego odprawić i ku najlepszemu swemu użytkowi onego obrócić.

Która to plenipotencia pomienionemu Czausowi dotąd służyć i trwać ma, póki pomieniony Czaus Chart executiej na pomienionym Wilku nie wykona.

Co personali sua comparitione ztwierdziwszy, prosiła, aby to wszystko actio praesentibus castrensibus capitanealibus connotatum było. Co i otrzymała correctum.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 406, арк. 317–317 зв.

№ 8

1690 р., січня ?. Луцьк. – Протестація Козла проти Барана за жорстоке побиття

Manifestacja Kozła przeciwko Baranowi

Roku tysiäc sześćset dziewięćdziesiątego,
miesiąca stycznia onegdajszego dnia

Na urzędzie grodzkim w zamku starożytnym, w samym dziedzińcu, przyszedszy przede mną, wrutnego, solennissime uskarżał się // [1374 зв.] wysz mianowany manifestujący przeciwko polubownemu towarzyszowi swemu Baranowi, iż oni

mieszkając w cisłej przyiaźni i w iednym awczarzu będącę, ruźne między sobą przykrości, przegabania a za powodów, compryncypałów swoich, między sobą czynili i wyrządzali. Iakoż w roku terażniejszym tysiąc sześćset ośmdziesiąt dziewiątym, miesiąca decembris trzydziestego dnia niesłusznie i bezbożnie rogami do jego własności interessując się przebył i raz okrutny szeroki, głęboki, śmiertelny zadał, od którego to razu aż kiszki na wylot wyszły i pan Bog wie, // [1375] co się dalej z nim dzieć będzie, i inych razów niemało po wszystkim czele jego niemiłosiernie pozadawał, przez który to takowy swój postempek winy prawne na osobę swoje zawziął i zaciągnął.

O co protestantis iterum atque iterum oświadczywszy i protestując się, zostawiwszy sobie jakie do uczynienia inszej szyrszej i poprawienia tej terażniejszej, jeźeliby tego potrzeba prawna ukazywała, prosząc, abym jego protestatium zapisana była. Co na affectattią swoje i otrzymał.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 408, арк. 1374–1375.

№ 9

1690 р., місяця невідомо якого, дня вчорашнього. Луцьк. – Запис про спільне доживотне успадкування майна між подружжям Підпаленим Зайцем і Червоною Кішкою на випадок смерті одного з них

Zapis spólnego dożywocia między Zającem a Koszką

Roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiątego,
miesiąca onegdajszego, dnia wczorajszego

Na urzędzie grodzkim w zamku Jego królewskiej mości Łuckim przede mną, Hibalem (?), różnych trunków namiestnikiem, na ten czas będących, i xięgami niniejszemi grodzkimi łuckimi comparentes personalis barzo straszne zwierżęta Luty Zaiąc i Ziadła Kiszka dla zapisania do xiąg niniejszych grodzkich łuckich podawszy przyznali list dobrowolny, zapis swój spólnego dożywocia na wszystkich generaliter dobrach swoich, błotach, mchach, krzakach, chaszczach, trzcinach, kapustach, także grochach, konopniach i innych różnych wolnościach, gdzie kolwiek upodobających // [410 зв.] z podpisem rąk swoich własnych, tudzież z podpisami rąk przyjacielskich na rzecz pewną, wyżej w tem zapisie inserowanym mianowicie wyrażoną, dany i służący, o czym ten zapis szerzej i niedostatecznie o sobie nic dobrego nie obmawia. A tak ja, urząd, ad acticandum przyjmując, czytałem de serie verbolis tali:

My, Podpałały Zaiąc, i ja, Czerwona Kiszka, małżonkowie, zdrowemi będąc na szlamach i grzbietach, odstąpiwszy naszej iurisdictioniej, praw i wolności naszych leśnych, błotnych, a pod tutejszą ziemską iurisdictionią dobrowolnie poddając i wselaiać, jawnie zgniewany koźdemu, komu by o tym wiedzieć należało, teraz i na potym zawždy.

Iż my jedno po drugim, doznawszy wszelkiej po sobie życzliwości i wszelakiego należytego do stanu małżeńskiego poszanowania, a chcąc wzajemnym sposobem tym

lepiej do dalszej wdzięczności zachęcić, jeżeliby z woli Charta, nieprzyjaciela naszego głównego, które kolwiek z nas wprzód na tamten świat nabaleli (?) powołać raczył. Tedy po zejściu naszym z tego świata pomienionego, lub mnie zeznawającego, lub małżonki mojej milej, tedy generaliter wszystkie dobra wysz mianowane aż do samego kresu i zgonu życia naszego znowu o dom naszych krewnych i powinowatych to wszystko, jako się wyżej pomieniło, wracać wolno. Tedy już iest i będzie jako swoją rządzić, sprawować i disponować, o czym żadnej trudności i impedimentu, oprócz Charta, nie będą mogli, ani casu contra ventionis temu zapisowi naszemu dożywotnemu forum generaliter w siewach i cywkach sobie potomkom naszym i następcom naznaczamy.

I na to dajemy ten nasz między siebie dobrowolny zapis z podpisem ręki i Niedzwiedzia, jako pieczętarza naszego, do tego zapisu ustnie i oczewiście, i innych przyjaciół do podpisu uproszonych.

Działo się w Łucku, roku tersetnego, trzeciego dnia i miesiąca jakiego chcesz, sam sie w ostatku domyszlaj.

U tego zapisu podpisy rąk nie wiedzieć jakimi słowy: Niedźwiedź, magister capelle, podpisuje się, ustnie proszony do podpisu przyjaciel Wilko Kożą.

Który że to zapis za podaniem i proźbą, i oczewistym przyznaniem wysz podawających osób, a za moim urzędowym przyjęciem jest ingrossowany.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 408, арк. 410–410 зв.

№ 10

Року невідомого, місяця світячого. Луцьк. – Квит pana Мінтуса Гавриловича Борсука, даний панові Дем'янові Кописті Дубовому

Kwit przed panem Sorbaiem zeznany od pana Hawryłowicza Borsuka
panu Demianowi Kopysty Dubowomu

Roku nie znamy jakoho, misiacza swituszczoho

Na zemli korolewskiej peredo mnoiu, Iwanom Sorbaiom, zemlanym trawczuskim, postanowiwszy się oczewisto pan Mintus Hawryłowicz Borsuk, zdrowy buduczy na tili i syli swoiu // [1351 зв.] dla naznaczenia zemli trawinskiej jawnie, oczewisto i wyduscie swoimi usami, uchami i łapami zeznaw, iż on zeznawaiuczy, szczo buw pered pana Iwana Sorbiia, zemlanina trawinskooho, zapozwał buw pana Demiana Kopystu napywaiuczoho się dubowoho, na ktoroho welmy koszt nakładaiuczy o roznyje i czastyie mordowanie, i wykopanie tohoż zeznawaiuczoho z zemli // [1352] swoim ostrym za osnanym czerez sokiru żeleznuju i ruku ludzkuju końcem czasto li, husto li z škuroiu aż do czerty po lisu bihaiuczoho zdążaw, o ktoroje to pereszkozy i czasteie honinie i sluny psowanie, jako się pomieniło, o tym, że sudy i osiady na tym że panu Demiani // [1352 зв.] Kopysty Dubowomu wolnoje przykopenie i złamanie ioho konia pered tym że sudom oderty i otrymał, według ktoroho sudu odrzewszy uže prystupaiuczy do sameho skutku złamania i prytuplenia tohoż pana Demiana

Dubowoho // [1353] Kopysty tej że zeznawaiącej, a baczywszy skłonność i upokorenie tohoż pana Demiana Kopysty wyszrzczoneho prawnego postępku, tehoż pana Demiana Kopystu Dubowoho tym teperysznym swoim zeznaniem kwituiet, wyzwalaet i wolnym, a nikoły nazad nie wroczyuszczy misiaca niżej hodynami // [1353 зв.] oboroczaiet, misiaca toho dobrowolneho swoho zeznania, s ktoroho przyniatie i zapisanie menie, uriada, prosiwszy na swoju prośbu i oderżaw Mintus Hawryłowicz Borsuk.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 408, арк. 1351–1353 зв.

№ 11

1691 р., місяця грудня, невідомого дня. Луцьк. – Запис про відсутність взаємних претензій між вельможним Вовком і обивателем Бараном, який зазнав знуцань від Вовка

Kwit z przyjaźni i rozbrat z miłości między Wilkiem a Baranem

Roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiąt pierszego,
miesiąca decembra nieznanego dnia

Na urzędzie grodzkim w zamku Jego Królewskiej Mci Łuckim, stanowszy oczewiście wielemożny nad Baranem Wilk, // [621] zdrowy będąc na szerści, odstąpiwszy na trzydzieście kroków od zamku, powiedział, że on Barana, obywatela domu swego, z praetensyi respectem niedawania się w oborze Wilkowi z sobą do lasa, więc i tam onego zkonfundowania, psów na niego siła przepuszczenia i przez samego jego krzywopatrzenia i złorzeczenia // [621 зв.] kwituje, wyzwala i czasy wiecznemi nigdy nieodzownemi, ale nazad wracającemi się kwituje, wyzwala potrykroć razy, pisząc mocą terażniejszego zeznania swego. Także pomieniony Baran, obywatel domowy, tamże ale przecie o ćwierć mile od Wilka stanowszy, przyznał, że on Wilka z braterstwa // [622] i konfidenciej, której bodajem nie znał drugi raz z nim zawierać, bom by kto raz do mnie przyszedł do obory i tam mnie kilka razy ściśnął, od których kilka razy ściśnięcia dotychczas nie mogę do siebie przyść. Widząc tedy niezdolność moją do pomszczenia tego nad pomienionym Wilkiem saluam nie zostawiwszy repetitionem i drugi raz confidenciej zawierania, // [622 зв.] teraz z tej zaszłej między nami czasu wysz pomienionego confidenciej wypuściwszy, byle tylko on mie wypuścił i kwituie, wyzwala i czasy wiecznemi zapominam, prosząc, aby i on o mnie samym i o moim towarzystwie zapomniął i nigdy nie pamiętał, mocą terażniejszego zobopolnego zeznania naszego; o które przyjęcie prosili. Co i otrzymał.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 417, арк. 620 зв.–622 зв.

№ 12

1692 р., лютого 1. Луцьк. – Дарчий запис від пана Козла приятелеві панові Барану на різні вольності – танцювати, підскакувати у різних місцях

Zapis donationis od pana Kozła panu Baranowi

Roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiąt wtórego,
msca februarij pierwszego dnia

Na urzędzie wcześniejszym przed xięgami dzisiejszemi, stanąwszy podskakując, Kozieł Brodaty ten zapis panu Baranowi ni na to, ni na owo, beczący przyznał:

Ja z śmierdzącej Wolki Kozieł, odskoczywszy moiej iurysdykcji, a pod ten zapis niezwycajny podłącząc, na wszystkie członka zdrowy, na ogoń kaleka, opowiadał się w czornaskim (?). Iż ja, mając na Wolce za miastem Łuckiem leżącej wolność z prawa Maydeburskiego i z panów Bułmistrzów łaski, po gorach, pagorkach, dolinach, wyspach, wąwazach, mogiłach, lesczynach, lasach i po samych drzewach skoki stroci tańcować, podskakiwać. A że mi już starość rogi, podpore moje, przytępiła i tych już fasołów, saltów nie potrafię. Tedy frantowi memu Baranowi to wszystko na wielu wieków zapisuje wolność na tej że Wolcę wszelaką pozwalam. Samemu sobie w jatkach zostawiwszy stacją pod zakładem skóry moiej w odrzuceniu się, forum iednak sobie u mielnika wolickiego naznaczywszy.

Działo się na grobli przed p. wojtem z Wolki wielkiej roztropności frantowskiej chłopem.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 420, арк. 218 зв.

№ 13

1690 р., січня 4. Луцьк. – Розписка, дана паном Котом Мишиній вдові. Початок акту без продовження

Kwit od pana Kota paniej Myszynej wdowie

Roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiątego,
msca januarij czwartego dnia

Na urzędzie Kruszwickim, gdzie myszy krolów jedzą, stanąwszy bez rozumu głupi Kot, pacierze odprawując, a z nabożeństwa ubogą wdowę Myszczyne kwitował, iż nigdy między garkami, miskami, na półkach i w komorze nie ma onej przeszkody czynić, jak tam sobie jednak do mysząt młodych zostawiwszy. I piszczała, aby też i ta obrona namalowana była, co ma [...]

(далі записано фрагмент іншого акту без початку)

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 428, арк. 28 зв.

№ 14

1691 р., січня 22. Луцьк. – Запис угоди між Котом і Мишами

Oblata ugody między Kotem z iednej, a Myszkami, z drugiej strony

Roku tysiäc sześćset dziewięćdziesiąt pierwszego,
mśca januarij dwudziestego siódmego dnia

Na urządzie grodzkim w zamku JKM przede mną, Kocurem, stanąwszy personaliter Kot, z iednej, a Myszy, z drugiej strony, podali per oblatam ugodę niżej wpisaną tak się mającą:

Między mną, Kotem, z iednej, a nami Myszami, z drugiej strony, takowe stanęło postanowienie: iż ia, Kot, z wielkiego nabożeństwa i miłości przeciwko Myszom, udawszy się też na pokutę, nie powinien będę Myszom żadnej przeszkody w gumnach, komorach, skrzyniach i na inszym miejscu graszującym, w nocy skrobiącym, przeszkadzającym, czynić i zadawać, oprócz razy trzy na tydzień.

My zaś, Myszy, jego mości tak wielkiemu Miłośnikowi dusz nikczemnych naszych osobliwym skrzyżem naszym zapiszemy się, iaki trybut dawać mamy. Na co się jednak nie podpisujemy.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 428, арк. 168 зв.

№ 15

**1691 р., квітня якогось дня. Луцьк. – Доручення Барана
Вовкові на випас овець**

Plenipotencia Barana dana Wilkowi na wszystko

Roku tysiäc sześćset dziewięćdziesiątego pierwszego,
miesiäca aprila onegdajszego dnia

Na urządzie oborowej, stanowszy posrzodku nędzierzawy Baran, zdrowy będąc dobrze na nogi i na wełne, jawnie i dobrowolnie zeznał, iż on do wszystkich swoich interessów daje moc zupełną i władzę kudłatemu Wilkowi, zmokłemu na miejscu, jego wszystkie functie odprawować, owieczki jego paść, do obory zaganiać, a ieśli by to która sprzeciwiła, wolne onej jedzenie, byłe skóry nie popsował, pozwala.

Co wszystko, choć mu nie miło będzie, przyiäć submittiüć się mną zeznania swego, co aby było pamiętną, we szrode jest wpis.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 428, арк. 582.

№ 16

**1696 р., місяця другого, дня якогось. Луцьк. –
Протестація Барана проти Вовка**

Protestacja Barana przeciwko Wilkowi

Roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiąt szóstego, miesiąca wtorego, onegdajszego dnia

Na urzędzie Borowym w zamku Łuckim przed Hostrouchim Zaiączkiem, postanowiwszy się oczewiście Kudłaty Baran żalił i protestował się naprzeciwko wszendybylskiemu Wilkowi w ten sposób i o to, iż on nic nie respektując na niewinnego Barana, zastąpiwszy go między ostatnimi wałami miasta Łucka, nie uważając nic super securitatem publicam, tak onego niemilosiernie swoimi niewżytemi kłami, zembami // pokaleczył i poszarpał, że aż wełna i dotąd pobranie wala się. A boki gołe zostały. O co wszystko pomieniony Baran iterum atque iterum protestuje się, obiecując się przed panem Lwem w Wilanowie na ten czas pod Warszawą zostającym z obżalowanym o to rozsądzić.

Co prosił aby to zapisano, co i otrzymał.

ЦДІАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 437, арк. 546–546 зв.

№ 17

1662 р., серпня 19. Луцьк. – Доручення пана Сороки дане пану Ворону

Пленипотеньціа ѿд пана Сороки пану Ворони сознаная

Року тысеча шестсот шестдесять второго,
мсаца авьгуста девятьнадцетого дня

На враде кгородскомъ въ замку его кр. мл. передо мною Александромъ Илинскимъ зъ Илиньска, воискимъ черниговскимъ, буркграбимъ замку Луцького, и книгами нинешними кгородскими луцькими компареньсь персоналитеръ яснє ѿсвєцоньи Превє [?] для записана до книгъ нинешньнихъ явне и добровольне то ми сознали словы, ижъ его мл. сознаваючыи пленариамъ еть ѿмна морать факултатемъ даю урожоному пану Чернопирови Ворони и кажьдому зъ того б на кого бы только онъ именемъ того жъ пана Сороки до нижей менованое зажыль справы, меновите до дохоженя шкод и кривьдъ рожьныхъ часовъ презь пана Дропца ІАстреба въ добрахъ еє почыненыхъ въ суде головьномъ Трыбунале передъ его милостю паномъ Ѡрломъ ѿдправуючомъ се кумъ еа декларационє, же яко кольвєкь въ справахъ и кривьдахъ менованыхъ презь пана ІАстреба въ добрахъ пана Сороки почыненыхъ презь менованого пана Ворону и ѿ него ѿт иньшого крєѡваного и ѡрдинованого постановьлено и поступьлено будеть.

То все сознаваючыи его милость панъ Сорока завѣдчѣнне прынати субъ-
митѣтуеъ и записуеъ се якъ презенъти корамъ акътисъ компарационе суа. //
Ω прынатиѣ которое и до актъ записане просиль, што отрималь.

ЦДДАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 303, арк. 475–475 зв.

№ 18

**1697 р., січня 23. Луцк. – Запис листа від пані Хведі Сороки Щекотливої
панові Свиридові Воронові Крикливому в пильній справі, поданий
до канцелярії славетним Воробейком**

Лист виданий на Свойці у Гнізді, місяця савранця 45 дня, індікту 303,
року 1700, згідно з магометанським календарем

Облата листу *от* Сороки до Ворони в пильнои справе писаного

Року, мѣца и дня тепер идучого

На ураде яким-колвекъ, становши на тоненких ножках, славетнии Воробейко
в Луцку, на ринку завше пребиваючии и у шклярии крупии, пшонце и салце
хапаючи, именемъ его милости пана Свирида Ворони Крикливого, пана своего,
тот листъ в речи певнои // [51 зв.] *от* его мѣсти панѣи Хведи Сороки Щекот-
ливои до того жъ пана своего писаныи пер облатамъ до актъ нинѣшнихъ подалъ,
от которого сусцепти нѣгде не заплативши, зъ покорою вовъчою просиль, абы
быль принятый, и такъ се в себе писмомъ рускимъ на грамоте московскои
писании маеъ:

Мои милостивии панѣ Вороно, приателю возлюбленныи и друже.

Дивую ся барзо велми и дужо, што зо мною *от* такъ немалого часу меш-
каючи, и не разъ яко *от* зичливое мене, сестри своѣи, напомнимии будучи,
щобес болше, сѣвши на плоту где-колвекъ, рота якъ верши не роздиравъ, не
кричавъ, поваги своѣи родимои перестерѣгавъ, мнѣ, сестри своѣи, соромоти
несвѣцкои далеи не чинивъ, але з мене добрии прикладъ беручи, на даху албо над
воротами сѣдачи, писочокъ свои потрошку розѣвѣяючи, голоскомъ тоненкимъ
частенкимъ «крекеке, крекеке» спѣваль, хвостомъ // [52] суди и туди поскакуючи
покиваль и посерталь, на таковии же гоноръ, славу и добрую репутацію у людѣи
и у нашихъ пташатъ на вѣчние часи заробяль, бо кгда як крекотаю, хвостомъ
посетаю, гостѣи людѣмъ сподѣват се повѣдаю.

Слухаи же, поганскии сину, моѣи скурвосинскои поради, а коли не по-
слухаешъ, навѣки вѣчние будешъ проклатъ, сякаиа такаиа твоиа мат. И тимъ
кончу, що якъ направится, тогды тобѣ буду жичливаа.

Хведи Сорока Щекотливаа.

Дат на Своицѣ в Гнѣздѣ, мѣца савранця, сорокъ пятого дня, лета индикта
триста третего, а ведлугъ калѣндара магометанского року тисеча сѣмьсотного.

Котории же то листъ перъ облатамъ подании, за поданемъ и неслиханою прозбою славетного пана Воробейка подаваючого, а за моимъ урядовимъ принатемъ увес з початку ажъ до конца // [52 зв.] де вербумъ ад вербумъ до книгъ нынешнихъ кгородскихъ луцкихъ есть уписании.

ЦДДАУК. – Ф. 25, оп. 1, спр. 441, арк. 51–52 зв.

РЕЗЮМЕ

Наталія Білоус

«МАСКАРАД ТВАРИН» У ЖАРТАХ І ПАРОДІЯХ ЛУЦЬКИХ КАНЦЕЛЯРИСТІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

У статті аналізується зміст деяких жартівливих актів і пародій, вміщених у луцьких гродських книгах другої половини XVII ст., де в якості персонажів використано звірів і птахів. Казковість персоніфікованих постатей, використання в якості дійових осіб різних пір року, представників флори і фауни, атмосферних явищ дозволяє зарахувати такі записи до малих літературних форм. Фольклорність у цих актах виглядає поверхнево, в осерді канцеляристських жанрів – пародіювання судової практики, інколи доведеної до абсурду, а також невідповідностей між записом події і самою подією. Квінтесенція цих актів – відображення дійсності у пародійному ракурсі «навиворіт» або «світу навпаки». Автори жартівливих записів брали сюжети насамперед із повсякденного життя, їхніми героями ставали оточуючі і знайомі їм люди з усіма їхніми вадами і порочними вчинками, логікою мислення. Жартівниками були пересічні канцеляристи, які під час виконання своїх професійних обов'язків виявляли художні, літературні, сатиричні таланти. Дослідження супроводжується публікацією 18 документів мовою оригіналів.

Ключові слова: пародія, жартівливий акт, гродська канцелярія, канцеляристи, Луцьк, XVII століття.

Наталья Белоус

«МАСКАРАД ЗВЕРЕЙ» В ШУТКАХ И ПАРОДИЯХ ЛУЦЬКИХ КАНЦЕЛЯРИСТОВ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVII ВЕКА

В статье анализируется содержание некоторых шуточных актов и пародий, вписанных в луцкие гродские книги второй половины XVII в., где в качестве персонажей задействованы звери и птицы. Сказочность персонифицированных фигур, использование в качестве действующих лиц разных времен года, представителей флоры и фауны, атмосферных явлений позволяет отнести такие

записи к малым литературным формам. Фольклорность в этих актах выглядит поверхностно, в центре канцелярских жанров – пародирование судебной практики, иногда доведенной до абсурда, а также несоответствий между записью события и самим событием. Квинтэссенция этих актов – отображение действительности в пародийном ракурсе «навыворот» или «мира наоборот». Авторы шуточных записей выбирали сюжеты прежде всего из повседневной жизни, их героями становились окружающие и знакомые им люди со всеми ихними недостатками и порочными поступками, логикой мышления. Пародистами были обычные канцеляристы, которые во время исполнения своих профессиональных обязанностей проявляли художественные, литературные, сатирические таланты. Исследование сопровождается публикацией 18 документов на языке оригиналов.

Ключевые слова: пародия, шуточный акт, градская канцелярия, канцеляристы, Луцк, XVII век.

Natalia Bilous

«ANIMAL MASQUERADE» IN PUNS AND PARODIES OF THE VOLHYNIAN CLERKS IN THE LATTER HALF OF THE XVII CENTURY

The present article offers an analysis of some ludic notes and parodies from Lutsk city records of the latter half of the XVII century that feature animals and birds as their protagonists. The fairytale nature of the anthropomorphized protagonists, anthropomorphization of the seasons, climatic events and representatives of the fauna allows one to classify these notes as smaller literature forms. The folkloric nature of these is only surface-deep, because the clerks' jokes are mostly aimed at parodying the judicial practices, which are often demonstrated as being patently absurd, and pinpointing the discrepancy between the record and the experienced event. The quintessential nature of these acts lies in the parodic discourse of depicting the world «inside out» or «from the obverse». The authors of these notes were basing their observations on the quotidian life and their acquaintances with all their personality traits, faults, and reasonings. The authors were mostly ordinary clerks who displayed their artistic, literary or satirical talents while doing their work. The appendices to the present article contain 18 unadapted documents.

Keywords: parody, ludic acts, city chancellery, clerks, Lutsk, XVII century.